

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง "การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่" เป็นการศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 กับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ว่าประชาชนในพื้นที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า ในพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวเพื่อตอบสนองระบบการผลิต และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และในด้านใดบ้าง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้คือ 1) เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ตำบลบ้านสหกรณ์ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านสหกรณ์ 4 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบไปด้วย กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ กลุ่มหัวหน้าผู้นำครัวเรือน กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรม ฯลฯ เป็นต้น

การศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออนดังกล่าว จึงต้องทำความเข้าใจและศึกษาเกี่ยวกับระบบวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่สาระคุณค่าที่แฝงอยู่ในรูปแบบการประกอบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนว่าส่งผลอย่างไรต่อระบบความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ในการจัดการทรัพยากรและใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงกระบวนการในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้หรือไม่ และการศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่ว่า ประชาชนในพื้นที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในด้านใดบ้าง เช่น การใช้ประโยชน์ด้านที่ดิน แหล่งน้ำ แหล่งสมุนไพร แหล่งอาหาร แหล่งไม้ฟืน ฯลฯ รวมทั้งศึกษาถึงวิธีการในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนพร้อม ๆ ไปด้วยการพึงพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ซึ่งจากผลการศึกษาทำให้ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ที่สามารถนำมาเสนอได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน เป็นการพึ่งพาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีวิต ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 กับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ในลักษณะแตกต่างกัน เช่น การประโยชน์ด้านแหล่งน้ำ ที่ดิน ป่าไม้ สมุนไพรพื้นบ้าน และแหล่งอาหารของชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่จำเป็นต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ช่วยให้ระบบการผลิตด้านเกษตรกรรม ระบบจารีตประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนยังสามารถดำรงเป็นปึกแผ่นอยู่ได้ บนพื้นฐานของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติในการที่จะเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไปพร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งช่วยให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการ บนพื้นฐานความมั่นคงของชุมชนที่ควบคู่ไปกับความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน

ข้อค้นพบทางการศึกษา

1. ประชาชนในหมู่บ้านสหกรณ์ 4 ยังมีระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกัน โดยระบบเครือญาติ (การแต่งงาน, ครอบครัว, ชุมชน) และการเอื้อเฟื้ออุปถัมภ์กับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ได้รับการอบรมปมเพาะมาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี ระบบอาวุโส และการพึ่งพาช่วยเหลือกันในชุมชน สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 สามารถรักษาความเป็นชุมชนร่วมกันเอาไว้ได้
2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า - สมุนไพร - แหล่งอาหาร ที่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการจัดการทรัพยากรผ่านระบบจารีต และประเพณีทางสังคม มากกว่าการมุ่งเน้นถึงการใช้ประโยชน์ในเชิงระบบเกษตรกรรมแผนใหม่แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะช่วยให้ชุมชนยังคงรักษาวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้านให้ยังคงดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง
3. การที่ชุมชนยังคงรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ได้โดยไม่มีกรบุกรุกทำลายนั้น เนื่องจากพื้นที่ทำเลที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และอยู่ติดกับพื้นที่โครงการพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ทำให้ชาวบ้านได้รับแนวความคิดในการอยู่ร่วม และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเหมาะสม

4. ชุมชนมีรายได้หลักในการประกอบอาชีพมาจากการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการเลี้ยงโคเนื้อและโคนม ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักอันสำคัญที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านสหกรณ์ 4 มากกว่าการทำเกษตรกรรม และการเก็บของป่ามาขาย โดยเฉพาะการเลี้ยงโคขุนลูกผสมและการเลี้ยงโคนมเพื่อขายเป็นโคเนื้อ และรีดนมวัวส่งขาย ทำให้การเข้าไปบุกเบิก หรือใช้ประโยชน์จากป่าในแง่ของการประกอบอาชีพนั้นมีน้อย หรือแทบไม่มีเลย

5. ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 เป็นพื้นที่พิเศษตามโครงการนิคมจัดสรรหมู่บ้านสหกรณ์ที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือหลายด้าน ทำให้ชุมชนได้รับการเรียนรู้ การช่วยเหลือ และการได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะผู้มีส่วนได้เสียกับการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นในการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน และการดำรงอยู่อย่างมั่นคง ระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยพบว่า มีส่วนสำคัญอย่างมากในการกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ร่วมกัน รวมทั้งมีการจัดกลุ่มองค์กรภายในชุมชนในการดูแลรักษา และจัดสรรทรัพยากรให้ชาวบ้านในชุมชนได้พึ่งพาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

6. ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 เป็นชุมชนที่มีกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกป่าพื้นบ้าน – อาหารชุมชน ที่ได้ชุมชนรับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่ และจากโครงการพระราชดำริศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ โดยมีการปรับประยุกต์การปลูกป่าจากวิธีการปลูกไม้อนุรักษ์ และไม้เพื่อใช้สอยมาเป็นการส่งเสริมการปลูกไม้ 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง โดยขยายการใช้สอยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน นับตั้งแต่การใช้ไม้สร้างบ้าน ไม้ฟืน ไปจนถึงการปลูกไม้ที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาหารหรือใช้ในการเลี้ยงสัตว์ได้ เป็นต้น การส่งเสริมจากภาครัฐตามแนวทางพระราชดำริ จึงเป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ชุมชนหันมาช่วยกันรักษาป่าไม้และพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างมีสติมากยิ่งขึ้น ในฐานะที่ชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้โดยตรง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 เป็นชุมชนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่จัดสรรหมู่บ้านสหกรณ์ ตั้งแต่แรกเริ่มในปีพุทธศักราช 2519 ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนเมือง (ล้านนา) ที่ยังคงใช้พลังทางวัฒนธรรมในการรักษาความเป็นชุมชนร่วมกันเอาไว้ได้บนรากฐานระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม

ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน ทั้งในด้านระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบการผลิตเกษตรกรรม พื้นบ้าน ระบบการแพทย์พื้นบ้าน และการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชน ในลักษณะของการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไปพร้อม ๆ กับการรักษาแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาประยุกต์ช่วยในการใช้ประโยชน์และการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนผ่านมิติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีพลัง ชาวบ้านสหกรณ์ 4 มีการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในด้านต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าประโยชน์ของพื้นที่ป่าไม้ที่ชาวบ้านได้พึ่งพาใช้ประโยชน์ หมุนเวียนอยู่ตลอดทั้งปี บนวิถีการเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ทำกินที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยไม่มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นและชาวบ้านที่ต่างล้วนได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ด้านแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งสมุนไพร แหล่งไม้ใช้สอยในการก่อสร้าง โดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

ทั้งนี้เนื่องจากว่าประชาชนในหมู่บ้านสหกรณ์ 4 ปัจจุบันยังมีระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันโดยระบบเครือญาติ (การแต่งงาน, ครอบครัว, ชุมชน) และการเอื้อเฟื้ออุปถัมภ์ บนความสัมพันธ์ทางสังคมที่ได้รับการอบรมบ่มเพาะมาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี ระบบอาวุโส และการพึ่งพาช่วยเหลือกันในชุมชน เช่น การเอามือเอารัน การร่วมงาน ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน บนพื้นฐานการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 สามารถรักษาความเป็นชุมชนร่วมกันเอาไว้ได้โดยมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ระบบเครือญาติ และความจำเป็นในการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นของชาวบ้านในการผลิต การบริโภค การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน การใช้เป็นแหล่งเชื้อเพลิง เป็นต้น ความจำเป็นในการดำรงชีวิตเหล่านี้ของชาวบ้าน จึงเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนหันมาร่วมกันรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่นให้ยังคงมีอยู่อย่างยั่งยืน เพราะหากทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีอยู่อย่างยั่งยืนและพอเพียงต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน นั่นก็เท่ากับว่า ชุมชนมีความภูมิใจหรือมีหลักประกันอย่างหนึ่งว่าชุมชนย่อมมีความยั่งยืนของวิถีชีวิตสืบต่อไปได้เช่นกัน

และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 นั้นเป็นลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า - สมุนไพร - แหล่งอาหาร ที่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการจัดการทรัพยากรผ่านระบบจารีต และประเพณีทางสังคม มากกว่าการมุ่งเน้นถึงการใช้ประโยชน์ในเชิงระบบเกษตรกรรมแผนใหม่แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะช่วยให้ชุมชนยังคง

รักษาวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้านให้ยังคงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งในปัจจุบัน พร้อมไปกับการปรับประยุกต์วิธีการผลิตให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนยังคงรักษากฎเกณฑ์พื้นบ้านในการใช้ประโยชน์ การต่อรอง และการสร้างระบบความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนอย่างเท่าเทียมภายใต้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 นั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านสหกรณ์ 4 ไม่ได้มุ่งดำรงรักษา หรือเคารพในผืนดิน ต้นไม้ หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนเนื่องจากเห็นในคุณค่าหรือผลประโยชน์ของทรัพยากรเหล่านั้นว่า มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ชาวบ้านยังมีรากฐานระบบความเชื่อและการเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่างที่แฝงเร้นอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ด้วย การรักษาพื้นที่ป่าไม้ (ป่าใช้สอย, ป่าประเพณี) ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 จึงอุดมไปด้วยความเคารพยำเกรงและรู้สึกห่วงใยต่อความเป็นไปของทรัพยากรป่าไม้ (โดยเฉพาะการลดลงของทรัพยากร) ในฐานะที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ เป็นแหล่งพึ่งพาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต และเป็นพื้นที่ทางความเชื่อของชุมชน ถ้าหากว่าคนในชุมชนบุกเบิกทำลายพื้นที่ป่าไม้ จึงเท่ากับว่า ชุมชนกำลังร่วมกันทำลายมรดกของบรรพบุรุษทำลายแหล่งความมั่นคงของชีวิต และที่สำคัญก็คือ การกระทำดังกล่าวย่อมถือได้ว่าเป็นการละเมิดพื้นที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน การละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นถือได้ว่าเป็นการละเมิดจารีตชุมชนอย่างหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อของชาวบ้านโดยรวมด้วย การนำเสนอกฎเกณฑ์จารีตทางสังคมให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับทราบผ่านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ที่สืบเนื่องมาจากอดีตนั้น จึงเป็นกลวิธีที่ชาญฉลาด ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนที่จะช่วยประสานก่อให้เกิดเป็นพลังทางสังคมของชุมชน ในการดำรงอยู่และพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนผ่านประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน

มุมมองของชาวบ้านสหกรณ์ 4 ที่มีต่อป่านั้นนอกจากจะป่าไม้จะถือประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว พื้นที่ป่าไม้ยังเป็นพื้นที่ด้านความเชื่อของชาวบ้านที่เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษาอยู่ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยควบคุมจรรโลงให้ชุมชนยังคงดำรงอยู่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ภายใต้การรักษาพื้นที่ป่าไม้ไปพร้อมกับการประกอบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ได้อย่างสมดุล ทั้งนี้เนื่องจากประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนยังเป็นมิติทางสังคมอีกด้านหนึ่งในการถ่ายทอดการเรียนรู้เรื่องการใช้ประโยชน์และการรักษาทรัพยากรป่าไม้ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีไร่ผืนนา ฯลฯ ล้วนเป็นการปลูกฝังให้สมาชิกในชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์

และรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างรู้คุณค่า ควบคู่ไปกับการส่งเสริมระบบความเชื่อของชุมชนให้ยังคงเข้มแข็งและสืบเนื่องต่อไปได้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน

ในอดีตชาวบ้านสหกรณ์ 4 ได้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่ามากเพื่อใช้ในการทำไร่และใช้ในการเลี้ยงสัตว์ จนถึงการตัดไม้เพื่อแปรรูปขาย ทำให้ปริมาณพื้นที่ป่าและน้ำในบริเวณลำห้วยมีปริมาณน้อยลง ทำให้ชาวบ้านสหกรณ์ 4 ได้สังเกตเห็นผลที่เกิดขึ้นจากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าว ว่ามีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าไม้แทบทุกด้านทั้งในทางตรงและทางอ้อม จึงทำให้ชาวบ้านต้องหันมาร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ไม่ให้ถูกบุกรุกทำลายมากจนเกินไป รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบมาจากการบุกรุกทำลายของชาวบ้านเอง โดยเฉพาะแหล่งทรัพยากรน้ำที่ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งของชุมชนที่ลดปริมาณน้อยลง จนทำให้ไม่มีปริมาณน้ำใช้ในชวงฤดูแล้ง ทำให้ชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันอย่างจริงจังในการรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ ด้วยการออกมาตรการกฏเกณฑ์ในการใช้ที่ดิน และการใช้ประโยชน์จากป่ามิให้บุกรุกทำลายมากจนเกินไป รวมทั้งมีการขอให้มีการคืนพื้นที่ไร่ที่อยู่ใกล้กับบริเวณป่าต้นน้ำให้กลับกลายเป็นพื้นที่ป่าไม้ดังเดิม โดยชาวบ้านในชุมชนก็ให้ความร่วมมือ รวมทั้งการช่วยกันปลูกป่าให้ฟื้นคืนสภาพ ซึ่งก็ประสบผลที่ดีได้อย่างน่าพอใจ ต่อมาชุมชนก็ได้รับความช่วยเหลือจากทางหน่วยงานภาครัฐในการสร้างอ่างเก็บน้ำ เพื่อใช้ในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชวงฤดูแล้ง ทำให้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำใช้ของชุมชนลดลงไปได้อย่างน่าพอใจ การใช้ประโยชน์ การฟื้นฟู และการรักษาพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 นั้น ด้านหนึ่งจึงเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ และกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติโดยชุมชนได้อาศัยประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนมาใช้ในการช่วยกันรักษาพื้นที่ป่าไม้เป็นประจำอยู่ทุก ๆ ปี

ทั้งนี้อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ชุมชนแห่งนี้ยังมีระบบความเชื่อเรื่องผีเป็นพื้นฐานความเชื่อในการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและธรรมชาติอยู่ มิติหนึ่งผีจึงเป็นผู้ควบคุมให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และทำให้ชาวบ้านเกรงกลัวไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่า โดยชุมชนได้ทำการอธิบายและผลิตซ้ำอุดมการณ์ดังกล่าวในรูปแบบของความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่า และมีผีเป็นตัวเชื่อมโยงระบบความคิดและความเชื่อของชุมชนผ่านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีเสื้อบ้านที่เป็นผู้ดูแลรักษาป่าต้นน้ำและป่าพิธีกรรมของชุมชน นอกจากนี้ พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ยังได้ช่วยเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับสมาชิกในชุมชน และระหว่างชุมชนกับการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่า ทำให้เกิดการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ และพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำนี้ยังเป็นจารีตประเพณีอันเป็นวิถีปฏิบัติของชาวบ้านสหกรณ์ 4 ที่ยังเข้มแข็งสืบเนื่องกันมา โดย

ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประจำในเดือน 9 ของทุกปี จากความสำนึกที่ต้องการรักษาป่า เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผีขุนน้ำที่ช่วยดูแล และรักษาป่าต้นน้ำ อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สำหรับใช้ในการอุปโภคและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์และทำการเกษตรกรรม ของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการแสดงความเคารพและตอบแทนคุณของธรรมชาติ ทั้งน้ำ ดิน และ ป่าไม้ที่ทำให้การทำเกษตรได้ผลผลิตที่ดี ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้ตกผลึกและผูกพัน จนพัฒนากลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรม ระหว่างชุมชน กับป่าในด้านเกษตรกรรมที่จำเป็นต้องพึ่งพิงการควบคุมและจัดการทรัพยากรน้ำในการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ทำให้ชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาจัดการกับทรัพยากรน้ำที่ เรียกว่า กลุ่ม เหมืองฝาย ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้กลายเป็นสื่อกลางในการพิทักษ์ รักษา และดูแลป่าต้นน้ำ พร้อมกับ การสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชน และความเชื่อเหล่านี้เองยังเป็นพื้นฐาน ที่ชุมชนได้นำมาใช้ในการกำหนดสิทธิในการควบคุม จัดการ และปกป้อง ดูแลพื้นที่ภายในชุมชน โดยมีการออกกฎเกณฑ์ ตามประเพณีเพื่อควบคุมการใช้และการดูแล รักษาป่า โดยจะอนุญาตให้ เพียงเฉพาะสมาชิกในชุมชนเท่านั้นที่มีสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ป่าเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง เป็นลักษณะของสิทธิและกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่ามาแต่เดิม ก็ได้ถูกนำมาใช้ในการรักษาป่า พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์ผ่านกฎเกณฑ์ของชุมชนที่ตั้งขึ้นมา เป็นข้อระเบียบบังคับให้สมาชิกใน ชุมชนปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงบุคคลที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวก็ต้องเคารพ และปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของชุมชนด้วยเช่นกัน พื้นที่ป่าของชาวบ้านจึงครอบคลุมไปถึง พื้นที่ ๆ เป็นอุดมการณ์ในด้านความเชื่อและเป็นพื้นที่ของการสืบเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชนใน ด้านต่าง ๆ ด้วย เช่น ระบบการจัดการน้ำ การใช้ประโยชน์จากไม้ในการสร้างบ้านเรือน และ เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ การใช้เป็นแหล่งหาอาหาร แหล่งสมุนไพร ฯลฯ ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วน เป็นการมองป่าในฐานะที่เป็น "องค์รวมของระบบวัฒนธรรม" ดังที่เสนห์ จามริก และคณะ (2536) ได้กล่าวไว้ว่า ป่าไม่มีใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่มีสัตว์ป่า พืชพันธุ์ และต้นไม้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นพื้นที่ ที่ใช้อำนาจในการการต่อรองบนพื้นฐานอำนาจทางศีลธรรมในการจัดสรรแบ่งปัน และเอื้อเพื่อ เผื่อแผ่แก่ผู้ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียม รวมทั้งให้ความหมายแก่พื้นที่ต่าง ๆ ในป่าโดยมีการ จำแนกถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศป่าไม้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ที่ใช้ในการทำประโยชน์ ของชาวบ้าน บนหลักการที่ว่า "ผู้ปกป้องรักษาป่าจึงจะมีสิทธิได้รับประโยชน์จากป่า ภายในอาณาเขต ที่ถูกกำหนดมาแล้วโดยระบบวัฒนธรรม อันได้แก่ จารีตหรือวิถีปฏิบัติที่ชุมชนต่างได้รับการสืบทอด เรียนรู้และปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนาน"

ทั้งนี้ กระบวนการที่จะช่วยให้ชุมชนอยู่รวมและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยไม่ทำลายซึ่งกันและกันนั้น เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสหกรณ์ 4 ได้มีการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการส่งเสริมการปลูกป่า การใช้ประโยชน์ และการป้องกันการบุกรุกทำลายทั้งจากสมาชิกในชุมชนและกลุ่มบุคคลที่มาจากภายนอก ซึ่งถือได้ว่าชุมชนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการรักษาทรัพยากร จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรในการดูรักษาพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ในมิติของการจัดการแบบป่าชุมชน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้ให้เอื้อต่อการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า ของชุมชนในการดำรงชีวิตอย่างไม่อึดอัดขัดสนมากเกินไป การจัดการของชุมชนดังกล่าว สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2534) ได้กล่าวว่า "เป็นระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่มุ่งรักษาความสมดุลของดิน - น้ำ - ป่า ให้เอื้อต่อระบบการผลิตของชุมชนอย่างเหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการดำเนินชีวิตของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น

1) ด้านนิเวศ การจัดการของชุมชนจะช่วยฟื้นฟูให้พื้นที่ป่าไม่เกิดความสมดุลของระบบธรรมชาติ การรักษาและช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าด้วยการปลูกหรือการไม่เบียดเบียนทำลายจะส่งผลให้พื้นที่ป่าไม่มีความชุ่มชื้น เพิ่มปริมาณน้ำฝน ช่วยกักเก็บน้ำตามระบบธรรมชาติ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและช่วยย่อยสลายซากพืชซากสัตว์ให้กลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติจากป่า และช่วยพัฒนาคุณภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ และการจัดการของชุมชนดังกล่าวจะช่วยให้การฟื้นตัวของระบบธรรมชาติส่งผลต่อการเติบโตของพืชพันธุ์และสัตว์หลากหลายชนิด นับว่าเป็นกระบวนการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพไปด้วย

2) ด้านเศรษฐกิจ การพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ด้านหนึ่งได้แก่การนำไม้มาใช้สอยในการปลูกสร้างบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตในชีวิตประจำวันแล้ว ชุมชนยังสามารถนำมาใช้ในการทำไม้พินहुตัม ไม้เศรษฐกิจ รวมทั้งยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ทั้งพืชผักผลไม้ สัตว์และแมลงต่าง ๆ รวมถึงการใช้พื้นที่ป่าไม้ในการเลี้ยงสัตว์ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เนื่องจากพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ของอาหารสัตว์เลี้ยงตามธรรมชาติ ที่ไม่ต้องเสียค่าต้นทุนในการผลิตหรือการซื้ออาหารมาเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งในช่วงที่พื้นที่ไร่ นา ต้องใช้ในการทำการผลิต ป่าจึงช่วยรองรับในการใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ แทนการใช้พื้นที่เดิมที่ต้องหมุนเวียนในการทำการเกษตรกรรมตามช่วงฤดูกาล และผลผลิตจากป่ายังช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วยการนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่น ๆ ทำให้ชุมชนมีทั้งรายได้เสริมและมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สามารถลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวลงได้มาก

3) ด้านการเมือง การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ด้วยการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาเป็นตัวกลางในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรท้องถิ่นนั้น มิติหนึ่งจึงเป็นการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรจากภาครัฐไปสู่ชุมชน ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความตระหนักห่วงแหนในการที่จะดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ มิให้เสื่อมโทรมจากการบุกรุกทำลาย เป็นการพัฒนาระบบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ซึ่งสิ่งนี้จะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีอำนาจการตัดสินใจ และสร้างระบบการจัดการทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนย่อมรู้ดีว่า ชุมชนต้องการอะไร และต้องรักษาทรัพยากรป่าไม้เหล่านี้ไว้เพื่ออะไร อย่างน้อยก็ทำให้ชุมชนมีทางเลือกในการที่จะกำหนดชีวิตในอนาคตของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง

4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนที่ยืนอยู่บนพื้นฐานระบบเกษตรกรรมย่อมไม่สามารถแยกพื้นที่นา พื้นที่ไร่ พื้นที่ป่าไม้ แหล่งน้ำและระบบการผลิตเกษตรกรรมออกจากกันได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนต่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ จึงมีต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับป่า คนกับคน คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่แสดงออกในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีพื้นบ้าน ประเพณีทางศาสนา โดยอาศัยระบบกฎเกณฑ์จารีตของชุมชนมาเป็นตัวรองรับ ในการสร้างระบบคุณค่าให้คนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เป็นการสร้างคนให้มีวิถีคิดในการเชื่อมโยงระบบสังคมวัฒนธรรมเข้ากับเรื่องป่าไม้และทรัพยากรได้อย่างมีความหมาย เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน การไม่ทำลายหรือตัดไม้ในป่าเข้ามาใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ซึ่งการจัดการเช่นนี้จะช่วยให้ชุมชนมีจุดแข็งในการที่จะก้าวไปสู่การจัดการพื้นที่ป่าอื่น ๆ บนความเข้มแข็งของระบบวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดี

การรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชน จึงเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้ตื่นตัว และรับรู้ถึงความต้องการในการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าด้วยตัวของชาวบ้านเอง จนนำไปสู่การรวมตัวในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะชุมชนพึ่งพาตนเอง เป็นการตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับป่าไม้ ซึ่งประเด็นการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของนักวิชาการท่านอื่น ๆ เช่น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) อมรา พงศาพิชญ์ (2534) สุพัตรา สุภาพ (2534) และศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2536) มีประเด็นเนื้อหาพร้อมกันว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องถึงระบบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พฤติกรรม การแสดงออก อารมณ์ความรู้สึก สติปัญญา และอำนาจในการตัดสินใจ โดยบุคคลหรือชุมชนย่อมมีพื้นฐานในการคิดหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้นมาจากวัฒนธรรมชุมชนที่กำหนดอยู่ รวมถึงใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการพึ่งพา

ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบนิเวศชุมชน โดยไม่ได้ปิดกั้นตนเองในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใหม่ หากแต่ชุมชนจะมองสิ่งใหม่ ด้วยกรอบมุมมองจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ตนเองเป็นอยู่หรือปฏิบัติอยู่ ทั้งนี้ก็เพื่อที่ชุมชนจะได้วางท่าทีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทันนั่นเอง

ประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ในการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านการ รักษาพื้นที่ป่าไม้บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเอาไว้ ซึ่งสาเหตุที่ชุมชนยังคงสามารถรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ได้โดยไม่มีมีการบุกรุกทำลายนั้น เนื่องจากพื้นที่ทำเลที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และอยู่ติดกับพื้นที่โครงการพระราชดำริศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ พื้นที่ป่าไม้ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกนั้นได้ถูกจับจองและจัดสรรให้เป็นที่ทำกินของชาวบ้านไปหมดแล้ว ส่วนพื้นที่ที่เหลืออยู่นั้นเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีสภาพดินและทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก จึงทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการที่จะเปิดพื้นที่ใหม่หรือขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น จึงทำให้ผืนป่าสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็วจากการไม่ถูกบุกรุกทำลายจากชาวบ้าน ที่สำคัญก็คือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ในปัจจุบันส่วนมากต่างหันหลังให้กับวิถีเกษตรกรรม และหันมาสร้างความก้าวหน้าให้กับชีวิตด้วยการไปทำงานรับจ้างในเมืองหรือต่างถิ่น แทนการสานต่ออาชีพเกษตรกรรมของพ่อแม่พร้อมไปกับคำนิยมตามสังคมคนชั้นกลาง ที่ชาวบ้านมักจะนิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในตัวเมืองเชียงใหม่แทนการศึกษาในท้องถิ่น ด้วยหวังว่าวุฒิการศึกษาและชื่อเสียงของสถาบันการศึกษาที่ลูกหลานได้เข้าเรียนจะช่วยให้ได้รับความก้าวหน้าในชีวิต แทนการกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมในบ้านเกิด ระบบการศึกษาแผนใหม่จึงดึงคนรุ่นใหม่ออกจากท้องถิ่นเข้าสู่ระบบสังคมเมือง ทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเริ่มเหินห่างและขาดคนรุ่นใหม่ที่จะมาเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับป่า ป่าจึงสามารถฟื้นตัวได้เร็วและรอดพ้นจากการบุกรุก ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินทำกินของชาวบ้านมีเพียงพอสำหรับครอบครัวอยู่แล้ว จึงไม่รู้ว่าจะบุกรุกถางป่าเพื่อโลภเก็บไว้ให้ใครทำกิน เพราะที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติไม่สามารถซื้อขายหรือครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ได้ จึงทำให้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว

และในปัจจุบันชาวบ้านสหกรณ์ 4 มีรายได้หลักในการประกอบอาชีพมาจากการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการเลี้ยงโคเนื้อและโคนม ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักอันสำคัญที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านสหกรณ์ 4 มากกว่าการทำเกษตรกรรม และการเก็บของป่ามาขาย โดยเฉพาะการเลี้ยงโคขุนลูกผสมและการเลี้ยงโคนม เพื่อขายเป็นโคเนื้อ และรีดนมวัวส่งขาย โดยมีสหกรณ์โคนมกิ่งอำเภอแม่ออน เป็นหน่วยงานรับซื้อนมวัวจากชาวบ้านสหกรณ์ 4 เพื่อนำไปแปรรูปเป็นนมถั่ว

สำเร็จรูปส่งขายในนามองค์การส่งเสริมโคนมกิ่งอำเภอแม่อน ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ต่อปีจากการเลี้ยงโคนเนื้อ โคนม มากกว่ารายได้จากการทำการเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาประกอบอาชีพเลี้ยงโคนมเป็นรายได้หลักแทนการทำการเกษตรกรรม ดังนั้น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน จึงกลายเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต่อการสร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวของชาวบ้านสหกรณ์ 4 อีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่มั่นคง และมีรายได้ดีกว่าการทำการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ความมั่นคงของรายได้จากการเลี้ยงสัตว์จึงถูกนำไปเปรียบเทียบกับการปลูกพืชผลทางเกษตรกรรมที่ชาวบ้านรู้สึกว่ายิ่งทำยิ่งขาดทุน และไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าตามต้นทุนการผลิตที่สูงได้ จึงทำให้ชาวบ้านเสียเปรียบพอลำในเวทีของการค้าขายตลอดมา ดังนั้นชาวบ้านสหกรณ์ 4 จึงหันมาเลี้ยงโคนมกันมากขึ้น พร้อมไปกับการลดลงของปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ซึ่งแทบจะเรียกได้ว่าปัจจุบันปัญหาการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเข้าไปสู่พื้นที่ป่าไม้นั้นแทบจะไม่ปรากฏเลยก็ว่าได้

ซึ่งการที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ การปลูกป่า การเลี้ยงสัตว์น้ำ และการมอบพันธุ์กล้าไม้ผลและพืชสมุนไพรให้ชาวบ้านในชุมชนนำมาปลูก ซึ่งช่วยให้ชุมชนได้รับการเรียนรู้และได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ในการจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์ป่าไม้ไปด้วยพร้อมกัน ซึ่งการที่ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ยังคงร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ได้โดยไม่มี การบุกรุกทำลายนั้น ก็เนื่องจากว่า พื้นที่ทำเลที่ตั้งของชุมชนนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และเป็นชุมชนนิคมจัดสรรหมู่บ้านสหกรณ์ อยู่ติดกับพื้นที่โครงการพระราชดำริศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถบุกรุกพื้นที่ป่าได้อีก เนื่องจากได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินอย่างเท่าเทียมและเพียงพอต่อการผลิตแล้ว หากบุคคลใดไปล่วงละเมิดในการบุกรุกก็จะถูกมองว่าเป็นคนโง่ไม่รู้จักพอ ที่สำคัญการกระทำดังกล่าวย่อมถือว่าการเอาเปรียบคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย อีกสาเหตุหนึ่งก็คือพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกนั้นได้ถูกจับจองและจัดสรรให้กับชาวบ้านไปหมดแล้ว ดังนั้นพื้นที่ที่เหลืออยู่จึงเป็นพื้นที่ป่าที่มีสภาพดินและทำเลที่ตั้งที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก จึงทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการที่จะเปิดพื้นที่ใหม่หรือขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นไปอีก จึงทำให้ผืนป่าสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็วจากการไม่ถูกบุกรุกทำลายจากคนในชุมชน อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญก็คือกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ในปัจจุบันส่วนมากต่างหันหลังให้กับวิถีเกษตรกรรม และหันมาสร้างความก้าวหน้าให้กับชีวิตด้วยการไปทำงานรับจ้างในเมืองหรือต่างถิ่นที่ไกล ๆ พร้อมไปกับค่านิยมตามแบบคนเมืองที่ชาวบ้านมักจะนิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในตัวเมืองเชียงใหม่แทนการศึกษาในท้องถิ่น ด้วยหวังว่าวุฒิการศึกษาและสถาบันการศึกษาที่ลูกหลานได้เข้าไปเรียนนั้น จะช่วยให้ได้รับความก้าวหน้า

หน้าในชีวิตแทนการกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมในบ้านเกิด ระบบการศึกษาจึงดึงคนรุ่นใหม่ ออกจากท้องถิ่น ทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเริ่มเหินห่างและขาดคนรุ่นใหม่ที่จะ มาเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับป่า ป่าจึงสามารถฟื้นตัวได้เร็วและรอดพ้นจากการ บุกรุก ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินทำกินของชาวบ้านมีเพียงพอสำหรับครอบครัวอยู่แล้ว จึงไม่รู้ว่าจะบุกรุก ถางป่าเพื่อโลกเก็บไว้ให้ใครทำกิน เพราะที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติไม่สามารถซื้อขายหรือ ครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ได้ จึงทำให้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้ชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ยังมีกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกป่าพื้นบ้าน - อาหารชุมชน ที่ได้ชุมชนรับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่ และจากโครงการพระราชดำริศูนย์ ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ โดยมีการปรับประยุกต์การปลูกป่าจากวิธีการปลูกไม้อนุรักษ์และไม้เพื่อใช้สอย มาเป็นการส่งเสริมการปลูกไม้ 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง มีพระราชดำริไว้ว่า “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากัน ปลูกต้นไม้ลงดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตัวเอง ...ป่าไม้ที่จะปลูกนั้นสมควรที่จะปลูกแบบป่าใช้ ไม้หนึ่งป่า สำหรับใช้ผลหนึ่งป่า สำหรับใช้พื้นที่หนึ่งป่า ก่อนที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้แต่จะเป็นสวนมากกว่า แต่ในความหมายของการ ช่วยเหลือเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นผลไม้ก็ตามหรือเป็นสวนไม้พื้นก็ตาม นั้นแหละ เป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะได้ทำหน้าที่เป็นป่าไม้ คือเป็นต้นไม้ และได้ทำหน้าที่เป็นทรัพยากรใน ด้านสำหรับให้ผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้” โดยชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 มีการน้อมรับแนว พระราชดำริดังกล่าวมาขยายการจัดการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน นับตั้งแต่การใช้ไม้ สร้างบ้าน ไม้ฟืน ไปจนถึงการปลูกไม้ที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาหารหรือใช้ในการเลี้ยง สัตว์ได้ เป็นต้น มิติหนึ่งจึงเป็นการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องพึ่งพาสินค้าเพื่อการ อุปโภค - บริโภคจากภายนอก ให้หันมาประหยัดรายจ่ายด้วยการผลิตอาหารพื้นบ้านในชุมชน ทดแทน ตามวิธีการที่เรียกว่า “Food Bank” ซึ่งเน้นเรื่องของระบบวนเกษตร และการปลูกพืชผัก พื้นบ้านที่ชาวบ้านสามารถนำมาบริโภคเป็นอาหารตามวัฒนธรรมการบริโภคของท้องถิ่น ควบคู่ไป กับการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ทั้งโคเนื้อ - โคนม และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้พืชผักหรือ ไม้พื้นบ้านดังกล่าวชุมชนยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านยารักษาโรค เครื่องใช้ไม้สอยด้าน ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจที่ชุมชนเคยดำรงอยู่ในฐานะผู้ที่ซื้อมาบริโภคให้เปลี่ยน มาเป็นผู้นำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง พร้อมทั้งสามารถสร้างความมั่นใจให้ กับผู้บริโภคได้อีกทางหนึ่งว่า “เป็นพืชผักที่ปลอดภัยไร้พิษ” ซึ่งพืชผักพื้นบ้าน - อาหารจากป่าเหล่านี้

ล้วนมิได้มีข้อต่อทางด้านสารอาหารแต่อย่างใด หลายชนิดก็มีสรรพคุณทางด้านสมุนไพรไปด้วยพร้อม ๆ กัน

การส่งเสริมจากภาครัฐตามแนวทางพระราชดำริ จึงเป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ชุมชนหันมาช่วยกันรักษาป่าไม้และพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างมีสติมากยิ่งขึ้น ในฐานะที่ชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้โดยตรงนั่นเอง การจัดการทรัพยากรผ่านแนวคิดดังกล่าวของชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ จึงนำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรที่ควบคู่ไปกับความยั่งยืนของคุณภาพชีวิต ดังที่สากล สถิติวิทยานันท์ และคณะ (2542) ได้กล่าวไว้ว่า “..ความหลากหลายทางชีวภาพมีคุณค่าและเป็นแหล่งที่มาของความจำเป็นพื้นฐานต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศส่วนใหญ่จะเกิดจากมนุษย์ และภัยคุกคามเหล่านี้จะเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ...การสร้างความยั่งยืนของความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ ต้องเริ่มด้วยการศึกษาหาความรู้ สร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนบทบาทหน้าที่และกลไก ตลอดจนการใช้ทรัพยากรบนพื้นฐานความรู้เหล่านี้ เพื่อความยั่งยืนของคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดความอยู่ดีกินดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต ...”

การพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชาวบ้านสหกรณ์ 4 นั้น จึงถือได้ว่าเป็นการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนของคุณภาพชีวิตของชุมชนได้ ทั้งนี้การจัดการทรัพยากรของชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนหรือแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการคิดค้น เรียนรู้ และสังเกตจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมผ่านการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่สัมพันธ์กับการประกอบอาชีพและการดำรงวิถีชีวิต แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพของตนเอง ทั้งในด้านการพึ่งพาใช้ประโยชน์ด้านแหล่งน้ำ การพึ่งพาใช้ประโยชน์ด้านที่ดิน การพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่า การพึ่งพาใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน และการพึ่งพาใช้ประโยชน์ด้านแหล่งอาหารของชุมชน พื้นที่ป่าไม้จึงมีคุณค่าต่อวิถีชุมชนอย่างมากมาย ทำให้ระบบการผลิต ระบบความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนยังดำรงเป็นปึกแผ่นอยู่ได้บนพื้นฐานของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนต้องเรียนรู้เรื่องธรรมชาติมากขึ้น เมื่อมีการเรียนรู้มากขึ้น ความเข้าใจย่อมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ความเข้าใจตรงนี้จึงนำไปสู่วิธีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายรูปแบบและวิธีการ และนำไปสู่การจัดการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในด้านที่มนุษย์จัดสรรขึ้นมา เช่น การปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้าน การปลูกต้นไม้ตามแนวทาง

พระราชดำริ การทำไร่นาแบบสวนผสม การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ และด้านการจัดการตามระบบธรรมชาติ เช่น การรักษาป่าชุมชน ป่าชุมชนน้ำ ป่าเลื้อยบ้าน เป็นต้น การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยอยู่บนพื้นฐานความรู้ ความตระหนัก และจิตสำนึก ในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของประชาชนบ้านสหกรณ์ 4 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน บ้านสหกรณ์ 4 ตำบลบ้านสหกรณ์ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในรูปแบบที่หลากหลายและสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนและไม่ขัดกับนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของภาครัฐ รวมทั้งควรเปิดโอกาสให้กับเด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่น ๆ และควรมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนในการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบมูลนิธิ หรือการจัดตั้งกองทุน “อนุรักษ์ป่าชุมชน” เพื่อใช้เป็นทุนในการดำเนินงาน ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร หรือจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนให้กับผู้ที่สนใจ

2. ควรมีการร่วมมือประสานงานเครือข่ายป่าชุมชนกับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ และมีความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งอาจจะกระทำในรูปแบบความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนเป็นเครือข่ายระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

3. ชุมชนควรหยิบยกนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงมีพลังต่อระบบความคิด ความเชื่อของชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการอนุรักษ์และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เช่นการเลี้ยงผีขุนน้ำ การบวชป่า การสืบชาติบ้าน การเลี้ยงผีเลื้อยบ้าน ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชน เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ที่มีคุณค่าต่อชุมชน และนำไปสู่การรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้ร่วมกัน และสามารถช่วยรักษาไว้ซึ่งระบบจารีตประเพณี พิธีกรรมอันดีงามเอาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนได้อย่างมีความหมายได้อีกทางหนึ่ง

4. ส่งเสริมแนวทางการจัดการป่าไม้ตามแนวทางพระราชดำริ โดยเฉพาะการปลูกไม้ 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ให้ครอบคลุมไปยังพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ที่มีพื้นที่ชุมชนอยู่ติดกับพื้นที่ป่า หรืออาศัยอยู่เขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งแนวทางการจัดการดังกล่าวสามารถให้ผลได้ดีในระดับที่น่าพอใจจากการศึกษาชุมชนบ้านสหกรณ์ 4 ดังนั้นควรส่งเสริมให้มีโครงการนี้ต่อไป และควรขยายโครงการนี้ไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ทั่วประเทศด้วย

5. รัฐควรเร่งออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนให้มีผลบังคับใช้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน รวมทั้งการพิจารณาออกเอกสารสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของชาวบ้านที่ไม่ได้บุกรุกพื้นที่เพิ่มหรืออยู่ติดกับแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านว่าจะไม่ถูกเพิกถอน ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของ ภาครัฐในวันข้างหน้า

6. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ควรมีการประสานงานกับชุมชน อย่างใกล้ชิด และจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบทบาท อำนาจหน้าที่ ขอบเขต และข้อจำกัดของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน หรือการเข้ามาใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อนอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบและ นำไปปรับปรุงแก้ไขในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างถูกต้องเหมาะสมสืบต่อไป

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาในประเด็นด้านการเสริมสร้างศักยภาพของ ชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในมิติความหลากหลายทางชีวภาพ บนความเข้มแข็งหรือพลัง ภายในของชุมชน ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมและรื้อฟื้นระบบคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีความหมายต่อชุมชนได้อย่างแท้จริง และควรศึกษาวิจัยบนพื้นฐานปรัชญาของความเคารพ เชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการที่จะแก้ไขปัญหาหรือช่วยกันจัดการรักษาทรัพยากรท้องถิ่นได้ อย่างยั่งยืนและตรงกับเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ รวมทั้งมีการศึกษาถึงการฟื้นฟูวิทยากรและ เทคโนโลยีพื้นบ้านในการที่ชุมชนจะนำเข้ามาประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อช่วยเสริมสร้าง กระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นบนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ หน่วยงานภาครัฐในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์ และเอื้อเฟื้อพึ่งพาอาศัยกัน มากกว่าที่จะมองการ จัดการทรัพยากรแบบแยกส่วน โดยการแยกชุมชนออกจากรัฐและการปลูกฝังชาวบ้านให้มีมุมมอง

ต่อภาครัฐบนพื้นฐานกรอบแนวคิดที่ว่าเป็นผู้ผูกขาดการจัดการทรัพยากรจนไม่สามารถแตะต้องได้ แต่ควรศึกษาถึงจุดเด่นจุดด้อยของบทเรียนในอดีตร่วมกันเพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาระหว่างชุมชนกับรัฐได้อย่างรู้เท่าทัน และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved